

УДК 376

DOI: 10.31499/2307-4906.3.2019.190320

ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ ПРОСВІТНИЦЬКО-ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ШКОЛІ

Котловий Сергій, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальних технологій,
Житомирський державний університет імені Івана Франка.

ORCID: 0000-0001-7398-7924

E-mail: kotlovuy@gmail.com

У статті розглянуто особливості використання інтерактивних форм роботи у діяльності соціального педагога в школі з метою просвіти та профілактики. Проаналізовано напрями та види інтерактивних форм роботи. Визначено, які форми роботи використовують на практиці соціальні педагоги в просвітницько-профілактичній роботі. За допомогою анкетування, бесіди та контент-аналізу, встановлено, які інтерактивні форми роботи є ефективними, які труднощі виникають під час їх використання, з якими формами роботи знайомі учні школи.

Ключові слова: інтерактивні форми роботи, просвітницька робота, профілактика, технології, контент-аналіз, тренінг, відеолекторій, квест, «Форум театр».

INTERACTIVE FORMS OF EDUCATIONAL AND PREVENTIVE WORK OF CHILD AND YOUTH COUNSELOR AT SCHOOL

Kotlovyi Serhii, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Technologies, Ivan Franko Zhytomyr State University.

ORCID: 0000-0001-7398-7924

E-mail: kotlovuy@gmail.com

The article focuses on the peculiarities of interactive forms of activities usage at child and youth counselor's work in order to educate and prevent. It analyzes directions and kinds of interactive forms of work. The paper specifies that with the help of surveys, conversations and content analysis, which interactive forms of work are effective and which difficulties can be encountered when using them, and what forms of work are familiar to students.

It is found that in their professional life child and youth counselors use the following interactive forms of educational and preventive work based on the interview: video-lectures, a social advertisement, a training, a dispute, a psychological circle, a flashmob/a photo flashmob, a discussion, debates, a puppet theatre, a forum theatre.

According to the content analysis of child and youth counselors annual plans, we have figured out that most often child and youth counselors plan to use the following forms of work: a conversation, a consultation, an educational hour, a training, a meeting with experts, a competition/an exhibition, watching movies.

It has been found out that interactive forms of educational work help to prevent such negative social phenomena as: bullying, violence, an internet addiction. It also helps to overcome fears and communication with peers, prevent conflicts, aggression, anxiety, collective thought formation, violence, human trafficking, bad habits and so forth.

The use of interactive forms of educational and preventive work has some specificity, which is that the interactive forms contribute to the active interaction of students with each other and with the social educator. Such forms of work for children are more interesting than the traditional, as well as interactive forms require less storytelling, more clarity, and active action. The effective use of interactive forms requires preparation for them, the necessary technical means, etc. The social teacher in his professional activity should use interactive forms of educational and preventive work, because thanks to them both educational and preventive work will be more effective.

Keywords: *interactive forms of work, educational work, prevention, technologies, content analysis, training, video lectures, quest, "Forum-Theatre".*

У сучасному суспільстві проблема відсутності інформування дітей щодо негативних соціальних явищ є однією із найпоширеніших причин вживання наркотиків, алкогольних напоїв, вчинення протиправних дій стосовно інших. Тому необхідно звернути увагу на висвітлення, попередження та запобігання цих явищ, що є основною метою просвітницько-профілактичної роботи соціального педагога в школі.

Згідно із статистичними даними щорічно близько 5 тисяч неповнолітніх стають жертвами злочинних посягань, в тому числі й з боку батьків або осіб, що їх замінюють чи займаються вихованням (з них 400 гинуть, 2 тисячі одержують тілесні ушкодження); реєструється понад 5 тисяч сексуальних злочинів, що включають розтлінні дії дорослих осіб стосовно малолітніх дітей, сягає тисячі кількості згвалтувань; рятуючись від жорстокого поводження, щорічно закінчують життя самогубством приблизно 700 дітей і підлітків, а півтори тисячі залишають сім'ї.

Соціальний педагог школи при здійсненні просвітницько-профілактичної роботи може керуватися Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про профілактику правопорушень», Наказом Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики та ін.

Сучасний соціальний педагог у загальноосвітніх навчальних закладах виконує просвітницько-профілактичну роботу як один із напрямів соціально-педагогічної діяльності. Для більшої ефективності здійснення цього напрямку соціальний педагог може у своїй діяльності використовувати інтерактивні форми роботи.

На сучасному етапі розвитку освіти інтерактивні технології розглядаються в працях таких науковців як: О. Безпалько, Л. Ващенко, Л. Даниленко, П. Дроб'язко, О. Пехоти, С. Подмазіна, О. Пометун, І. Пригожина. Теоретичними засадами використання інтерактивних технологій стали такі підходи: системний, особистісно-орієнтований та компетентнісний (І. Бех, І. Єрмаков, В. Рибалко, В. Серіков, І. Якиманська); теорія оптимізації навчального процесу (Ю. Бабанський, М. Поташник).

Останнім часом інтерактивне навчання спрямоване на реалізацію основних принципів гуманістичної педагогіки та розробку освітніх технологій особистісно-діяльнісного спрямування (О. Пометун): групові технології, проектні технології (В. Гузеєв), ігрові технології навчання (Й. Гензерг), технології індивідуалізації навчання (І. Унт, А. Границька, В. Шадриков), проблемне навчання (Г. Вернер, А. Матюшкін, М. Махмутов), технологія програмного навчання (О. Безпалько), технології диференційованого навчання за інтересами (І. Закатова), технологія ділових ігор (Г. Щедровицький) тощо.

Мета статті: проаналізувати особливості та рівень використання соціальними педагогами загальноосвітніх навчальних закладів інтерактивних форм у просвітницько-профілактичній роботі.

Соціальний педагог загальноосвітнього навчального закладу у своїй професійній діяльності може використовувати різноманітні форми роботи (бесіду, лекцію, виховну годину, консультацію, конкурси, виставки, інформаційні хвилини та інші) [2].

Нами було з'ясовано, що форми просвітницько-профілактичної роботи – це певні організації взаємодії соціального педагога та батьків, учнів, педагогів, що полягає в превенції негативних соціальних явищ [3].

Ми звернули увагу саме на інтерактивні форми роботи, які соціальний педагог може використовувати в загальноосвітніх навчальних закладах (інтерактивну бесіду, інтерактивну лекцію, соціально-педагогічний театр, театр «Форум» (театр пригнічених), соціальну рекламу, «живу бібліотеку», квест (соціальний), флешмоб, дискусію, диспут, відеолекторій, ярмарок, акцію, круглий стіл та інші) [1; 4].

Наше дослідження складалося з трьох етапів: на першому етапі ми провели анкетування з учнями 10–11-х класів з метою визначення: чи використовує соціальний педагог інтерактивні форми у роботі з ними; які форми просвітницько-профілактичної роботи більше імпонують учням (традиційні: лекції, бесіди тощо чи інтерактивні, що передбачають активну взаємодію, активний діалог: тренінги, соціальний квест, флешмоби та ін.) та у яких формах роботи учні хотіли б взяти участь; на другому етапі, ми дослідили рівень використання соціальними педагогами у просвітницько-профілактичній роботі інтерактивних форм за допомогою контент-аналізу річних планів роботи соціальних педагогів ЗНЗ; на третьому етапі, ми провели інтерв'ю із соціальними педагогами загальноосвітніх навчальних закладів, за допомогою якого визначили специфіку використання інтерактивних форм, а саме: яким формам роботи соціальні педагоги у просвітницько-профілактичній діяльності надають перевагу.

Згідно із результатами анкетування учнів 92 % досліджуваних знають, що означає сутність поняття «профілактика»; 96 % стверджують, що обізнані в тому, які негативні наслідки вживання наркотиків, алкоголю, тютюнопаління та ін.

Соціальні педагоги ЗНЗ здійснюють просвітницько-профілактичну роботу з учнями. Адже 68 % старшокласників стверджують, що соціальний педагог проводив з ними заходи, які спрямовані на запобігання негативних соціальних явищ (насильства, наркоманії, торгівлі людьми тощо). Проте 32 % учнів зазначають, що соціальний педагог даної роботи з ними не проводив.

Ми визначили, що 78 % учнів подобається активно взаємодіяти та спілкуватися з іншими людьми, а це свідчить про те, що соціальні педагоги повинні використовувати інтерактивні форми, адже саме вони спрямовані на активну взаємодію та спілкування. Крім того, 73 % учнів стверджують, що їм краще сприймати інформацію, коли вона надається в активній формі.

Також ми з'ясували, які форми роботи проводив з старшокласниками соціальний педагог. Згідно із результатами, найчастіше соціальні педагоги використовували наступні форми: бесіду (інтерактивну) – 38,2 %; тренінг – 12,1 %; дискусію – 11,5 %. Крім того, 9,5 % учнів стверджують, що соціальний педагог з ними не проводив жодних профілактичних форм та заходів. У графі «інший варіант» у питанні «Які з перерахованих форм роботи проводив з Вами соціальний педагог?» учні вказували такі відповіді: «ніякі» (6,4 % – це свідчить про те, що з деякими учнями взагалі не проводилась просвітницько-профілактична робота); «виховний захід» (1,3 %); «тести» (2,5 %).

Ми дослідили, які форми роботи соціального педагога справили на них найбільше враження: інтерактивна бесіда (24 %); дискусія (8,3 %); тренінг (8,3 %).

Також ми визначили які саме форми роботи були найбільш корисними для учнів 10–11-х класів: інтерактивна бесіда (32,2 %); дискусія (7,5 %); відеолекторій (6 %).

Згідно із результатами дослідження, учні хочуть, щоб соціальний педагог провів з ними такі профілактичні заходи, форми роботи як: флеш-моб 18,3 %; соціальний квест 15,8 %; тренінг 14,6 %.

Слід зауважити, що ми віднесли до графі «інший варіант» наступні відповіді старшокласників: «ніякі» (9,7 %); «я і так все знаю» (3,6 %); «нам вистачає заходів» (2,4 %); «тести» (2,4 %) та інші.

Також ми з'ясували те, в яких саме профілактичних заходах та формах роботи хотіли б взяти участь учні. Найбільш поширеними у відповідях учнів були наступні форми: соціальний квест – 23,3 %, флеш-моб – 19,2 %, тренінг – 18 %.

Необхідно зосередити увагу на результатах другого етапу дослідження, на якому ми провели контент-аналіз річних планів соціальних педагогів шкіл на 2017–2018 та 2018–2019 навчальні роки з метою визначення рівня використання інтерактивних форм просвітницько-профілактичної роботи соціальними педагогами загальноосвітніх навчальних закладів.

Відповідно до результатів контент-аналізу річних планів соціальних педагогів, ми з'ясували, що найчастіше соціальні педагоги планували та планують використовувати наступні форми: бесіда (19,1 %); консультація (11 %); виховна година (9,5 %); тренінг (8 %); зустріч із фахівцями (7,5 %); конкурс/виставка (6,6 %); перегляд фільмів (6,6 %) та ін.

Також, проаналізувавши річні плани, ми визначили, що соціальні педагоги використовують просвітницько-профілактичні форми для інформування та запобігання таких негативних соціальних явищ, як: насильство, тютюнопаління, алкоголізм, наркоманія, тощо.

Згідно із результатами дослідження, ми також визначили, що соціальні педагоги у просвітницько-профілактичній роботі надають перевагу використанню традиційних форм (70,6 %), а саме: бесіда (19,1 %); консультація (11 %); виховна година (9,5 %); зустріч із фахівцями (7,5 %); перегляд фільмів (6,6 %).

Проте інтерактивні форми соціальні педагоги також планували використовувати (29,4 %). Найбільш поширеними формами були: тренінг (8 %); акція (7 %); конкурс/виставка (6,6 %); відеолекторій (4,4 %).

На третьому етапі ми провели інтерв'ю із соціальними педагогами загальноосвітніх навчальних закладів. На основі розробленого інтерв'ю нами було встановлено, що у своїй професійній діяльності використовують наступні інтерактивні форми просвітницько-профілактичної роботи: відеолекторій; соціальну рекламу; тренінг; диспут; психологічне коло; флешмоб/фотофлешмоб; дискусію; дебати; ляльковий театр; форум-театр.

Також ми визначили переваги та недоліки використання інтерактивних форм просвітницько-профілактичної роботи (табл. 1).

Таблиця 1

**Переваги та недоліки використання інтерактивних форм
просвітницько-профілактичної роботи**

№	Переваги	Недоліки
1.	викликають цікавість учнів	вимагають багато часу для підготовки до їх проведення
2.	сприяють сприйманню наданої інформації	передбачають багато паперової роботи (сценарії, звіти тощо)
3.	сприяють вмінню аналізувати	вимагають певних технічних засобів (проекторів тощо)
4.	вимагають менше пояснень	відсутність можливості проведення за певним розкладом
5.	орієнтують на взаємодію учнів один з одним та із соціальним педагогом	вимагають більше часу для проведення (один урок у школах триває 45 хвилин, яких може бути замало, наприклад, для проведення тренінгу та ін.)

Соціальні педагоги вказують, що інтерактивні форми мають «позитивний вплив на особистісний розвиток дитини», адже «дітям цікаво брати у них участь»; «вони добре сприймають інформацію»; «дітям цікаво розкривати себе, все аналізувати».

Соціальні педагоги також додають, що «інтерактивні форми роботи вимагають менше пояснень» на відміну від традиційних. Крім того, вони зазначають, що «краще один раз побачити, аніж почути».

Недоліки використання інтерактивних форм роботи, на думку соціальних педагогів:

- «витрачання багато часу на підготовку до проведення інтерактивних форм»;
- «передбачають багато паперової роботи (написання висновків, звітів)»;
- «вимагають технічних засобів, яких немає (проекторів, ноутбуків)».

Соціальні педагоги зосереджують увагу на тому, що проведення певних інтерактивних форм просвітницько-профілактичної роботи має певні обмеження у загальноосвітніх навчальних закладах. Ці обмеження не дозволяють соціальним педагогам використовувати інтерактивні форми належним чином.

На думку респондентів, обмеженнями у загальноосвітніх навчальних закладах щодо проведення певних інтерактивних форм просвітницько-профілактичної роботи є:

- час проведення. Певні інтерактивні форми просвітницько-профілактичної роботи (тренінг, театр «Форум» та ін.) потребують для проведення більше часу, аніж тривалість уроку, яка становить 45 хвилин;

- відсутність можливості для соціального педагога проведення інтерактивних форм за певним розкладом. Наприклад, вчителі української мови, математики тощо працюють згідно із розкладом у відповідний час, тоді як, соціальні педагоги дуже часто такої можливості не мають. Вони узгоджують день та час проведення певного заходу з педагогами та адміністрацією школи. І дуже часто заходи соціального педагога проходять після останніх уроків, коли діти вже втомлені. Відповідно, всі ці умови знижують ефективність інтерактивних форм просвітницько-профілактичної роботи.

Варто зазначити, що соціальні педагоги вважають найбільш ефективними наступні інтерактивні форми просвітницько-профілактичної роботи: відеолекторій (з підсумком): адже є можливість висловитися; добре використовувати при гендерних питаннях; ляльковий театр; тренінги; дебати; диспут, адже є можливість розглянути проблему з різних сторін; соціальну рекламу (наочність).

Також ми з'ясували, що інтерактивні форми просвітницько-профілактичної

роботи сприяють запобіганню таких негативних соціальних явищ, як: булінг; насильство; інтернет-адикція. А також сприяє подоланню страхів, спілкуванню з однолітками, запобіганню конфліктів, агресії, тривожності, формуванню колективної думки, запобіганню насильства, торгівлі людьми, шкідливих звичок тощо.

За допомогою інтерв'ю, нами визначено, що інтерактивні форми сприяють активній взаємодії та спілкуванню з учнями. Також усі соціальні педагоги рекомендують своїм колегам використовувати інтерактивні форми просвітницько-профілактичної роботи. Вони навіть створюють спільні сторінки в соціальних мережах, відвідують семінари з метою співпраці, обміну досвідом.

Згідно із результатами інтерв'ю ми визначили, що більшість соціальних педагогів частіше використовують інтерактивні форми, аніж традиційні, пояснюючи це тим, що саме інтерактивні форми:

- «сприяють більш тісному контакту соціального педагога із дітьми»;
- «викликають у дітей інтерес, вони задають питання, поглиблено цікавляться проблемою»;
- «передбачають взаємодію».

Також соціальні педагоги загальноосвітніх навчальних закладів акцентують увагу на тому, що сучасні соціальні педагоги повинні використовувати інтерактивні форми просвітницько-профілактичної роботи, більше того, вони рекомендують надавати перевагу саме їм, а ніж таким формам роботи як: бесіда, лекція тощо. Вони це пояснюють тим, що учні зовсім не сприймають інформацію, яка надається їм у формі бесіди чи лекції.

Таким чином використання інтерактивних форм просвітницько-профілактичної роботи має певну специфіку, яка полягає у тому, що саме інтерактивні форми сприяють активній взаємодії учнів один з одним та із соціальним педагогом. Дані форми роботи для дітей є більш цікавими, аніж традиційні. А також інтерактивні форми вимагають менше розповіді, більше наочності, активної дії, адже «краще один раз побачити, аніж почути». Задля ефективного використання інтерактивних форм необхідна підготовка до них, необхідні технічні засоби тощо.

Соціальний педагог у своїй професійній діяльності повинен використовувати інтерактивні форми просвітницько-профілактичної роботи, адже саме завдяки ним як просвітницька, так і профілактична робота буде більш ефективнішою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.
2. Богданова І. М. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Харків: Бурун Книга, 2011. 160 с.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. 2-ге вид. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
4. Капська А. Й. Соціальна робота: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 328 с.

REFERENCES

1. Bezpalko, O. V. (2003). *Sotsialna pedahohika v skhemakh i tablytsiakh*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
2. Bohdanova, I. M. (2011). *Sotsialna pedahohika*. Kharkiv: Burun Knyha [in Ukrainian].
3. *Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery*. I. D. Zvierieva (Ed.). (2013). Kyiv, Simferopol: Universum [in Ukrainian].
4. Kapska, A. Y. (2005). *Sotsialna robota*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].